

rî ve didaktik mahiyette, öğüt verici, dinî ve tasavvufî türden şiirler de söylemiştir. Âşıkane, rindane şiirleri de çoktur. Birbirinden kesin biçimde ayrılmazsa da onun şiirinde bu üç özellik daima dikkati çeker (Çelebioğlu, *TKA*, XXVIII [1990], s. 42). Divan şiirinin yapısı gereği şiirlerinde hükümdar olmanın verdiği üstünlük duygusu değil Hakk'ın kulu ve sevgilinin kölesi temaları daha belirlidir. Bu arada yer yer cihanın sultanı olma temasını işlerse de sultanlık bir anlık uyku ve rüyadan ibarettir. Samimi bir üslûpla yazdığı tevhid, münâcât ve na'atlarında hatalarını ve âcizliğini öne çıkardığı görülmektedir.

Divan şiirinin dili özellikle onun çağında tasavvufî değerlerin ifadesine imkân verdiği halde Muhibbî'de böyle bir derinlik ve zenginlik bulunmaz. Yalnız maddî aşkın sonunun olmadığını dile getirirken tasavvufî kavramları kullanarak ve hükümdar olma edası diline yansınarak şiirinde hikemî bir tavır hissedilir. Sosyal ve idarî pek çok kavramı şiirlerinde ustalıkla kullanması bu özelliğinin sonucudur. Kırk altı yıllık hükümdarlığı boyunca büyük zaferler kazanan Kanûnî Sultan Süleyman şiirlerinde meydan muharebelerini bir tablo halinde ustalıkla anlatır. Kendi çağının şairlerini sık sık nazîre söylemeye yönlendirmesi yahut kendisinin onlara nazîre yazması sevk ve yönetim gayretinin şiire de yansıdığını gösterir. Nitekim gerek kendisinin gerek çağdaşı şairlerin divanlarında yapılan savaşların hâtıralarıyla dolu pek çok musammat, kaside ve gazele rastlanır. Muhibbî sevgili karşısında boyun eğen, aşkın ve sevginin yoğunluğu yumuşak mizacıyla gönüllerde taht kuran bir sultandır. Bütün dün-

yaya baş eğdiren şair sevgili karşısında çaresizdir.

Şiirlerinde ortaya koyduğu değişik mazmunlar, atasözleri ve deyimlerin güzelliği, dilde gösterdiği özen ve dikkat, ses ve söz uyumu büyük şairlere ne ölçüde yaklaştığını ortaya koymaktadır. Sık sık saf gönüllü ve edepli olmanın gereğini vurgulayan Muhibbî büyüleyici bir şiir gücüne sahip olduğunu belirtirken her divan şairi gibi kendini de över. O dönem şairlerinde sıkça rastlanan, değerinin bilinmemesi, yalnız ve kimsesiz kalma gibi beşerî hallerden o da şikâyet eder. Aşkta, sevgiden ve sevgiliden uzakta olan zâhidler onun kaleminde ve tenkidinden kurtulamaz. Bâkî, Fuzûlî, Bursalı Ahmed Paşa, Necâtî Bey, Hayâlî Bey, Melîhî gibi usta şairlerin izlerini divanındaki pek çok şiirde görmek mümkündür. Ayrıca Hâfız-ı Şîrâzî, Molla Câmî, Selmân-ı Sâvecî, Nizâmî-i Gencevî, Ferîdüddin Attâr gibi Fars şairleriyle Ali Şîr Nevâ'î'den etkilenmiştir. Kendisi de Mesîhî, Ulvî, Zâtî, Aşkî, Hayâlî Bey gibi şairler üzerinde etkili olmuştur.

İlk defa Âdile Sultan tarafından bastırılan Muhibbî divanının (İstanbul 1308) çeşitli kütüphanelerde pek çok yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan nüsha ile (nr. 3873) padişahın kendisi için 1566 yılında saray hattatı Mehmed Şerif Efendi'nin ta'lik hattıyla yazdığı İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki nüsha (TY, nr. 5467) nakkaş Kara Memi tarafından tezhip edilmiş, biri Kültür Bakanlığı'nca (nşr. Günay Kut, Ankara 2001), diğeri Ereğli Demir Çelik Fabrikası tarafından olmak üzere (Ankara 2005) orijinaline uygun boyutta ve ka-

litede tıpkıbasım usulüyle yayımlanmıştır. Matbu nüshaya dayanılarak 900 küsur şiiri yayımlanan divanın (haz. Vahit Çabuk, I-III, İstanbul 1980) ilmî neşri Coşkun Ak tarafından gerçekleştirilmiştir (bk. bibl.). Muhibbî'nin Farsça küçük bir divanı daha vardır. Kasım Gelen'in yüksek lisans çalışmasına konu olan bu divanın (1989, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) dört yazma nüshası bilinmektedir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 738; İÜ Ktp., TY, nr. 6976; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 322, 323).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhibbî Divânı: İzahlı Metin (haz. Coşkun Ak), Ankara 1987; *Muhibbî Divanı: Tıpkıbasım* (haz. Günay Kut), Ankara 2001, s. 6-22; *Âşık Çelebi, Meşâirü's-şuarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 2406, vr. 233; *Ahdî, Gülşen-i Şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 7; *Âmil Çelebioğlu, "Turkish Literature of the Period of Sultan Süleyman the Magnificent", The Ottoman Empire in the Reign of Süleyman the Magnificent*, İstanbul 1988, II, 61-163; a.mlf., "Şair Kânûnî Sultan Süleyman", *TKA*, XXVIII (1990), s. 39-52; M. Rogers, "The Arts Under Süleyman the Magnificent", *Süleyman the Second and His Time* (ed. Halil İnalçık - Cemal Kafadar), İstanbul 1993, s. 257-294; İsmail Ünver, "Olmaya Devlet Cihanda", *TDI*, sy. 385 (1985), s. 54-59; Semra Tuğç, "Muhibbî Divanı'nda Şair ve Şiir ile İlgili Değerlendirmeler", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 7, Konya 2000, s. 265-284; Şadi Aydın, "Farsça Divan Sahibi Osmanlı Sultanları", *Nüsha*, II/6, İstanbul 2002, s. 46-56; Fatma Meliha Şen, "Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî) ve Bakî", *Osm.Ar.*, sy. 28 (2006), s. 183-193; M. Tayyib Gökbilgin, "Süleyman I", *İA*, XI, 99.

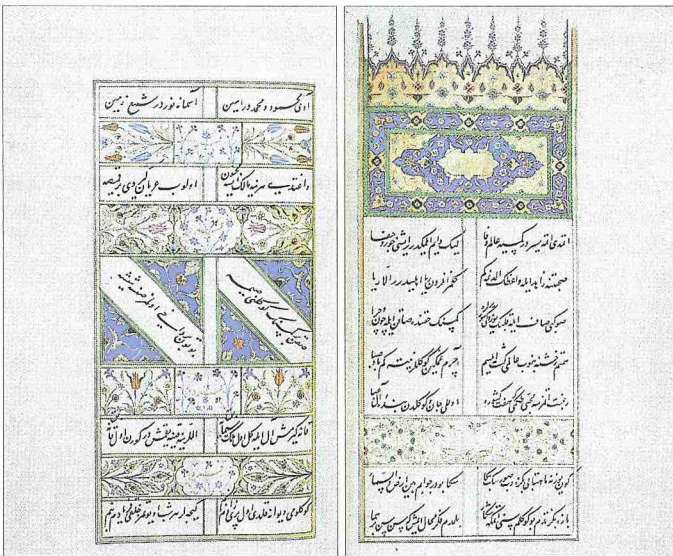
COŞKUN AK

SÜLEYMAN II

(سليمان)

(ö. 1102/1691)

Osmanlı padişahı
(1687-1691).

Muhibbî divanının ilk ve son sayfaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3873)

15 Muharrem 1052'de (15 Nisan 1642, bazı kaynaklarda 14 Muharrem, bir belgede 16 Muharrem) İstanbul'da doğdu. Babası Sultan İbrâhim, annesi Sâliha Dilâşûb Sultan'dır. Sünnet töreni o sırada tahta çıkmış olan ağabeyi IV. Mehmed ile birlikte yapıldı (14 Şevval 1059 / 21 Ekim 1649). IV. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında büyük vâlide Kösem Sultan ile küçük vâlide Hatice Turhan Sultan arasındaki nüfuz mücadelesi sırasında adının taht için geçmesi üzerine kardeşleriyle birlikte sarayın Şimşirlik denilen özel bölümüne kapatıldı ve daha sıkı kontrol altında tutuldu. Sık sık IV. Mehmed'in çıktığı seferlere ve av partilerine götürüldü, zaman zaman da Edirne Sarayı'na nakledildi. 1683 Viyana Kuşat-

ması ve ardından gelen bozgunla uğranılan büyük toprak kayıplarının yol açtığı memnuniyetsizlik yüzünden ordunun, ulemâ ve devlet ricâlinin isteğiyle IV. Mehmed'in yerine tahta çıkarılması kararlaştırıldı. Kaynaklarda, yaklaşık kırk yıldır Şimşirlik'te tutulan Şehzade Süleyman'ın öldürüleceğini düşünerek, "İzâlemiz emrolunduysa söyle, iki rek'at namaz kılayım. Kırk yıldır her gün ölmektense bir gün evvel ölmek yeğdir" sözlerini söylediği ve yerinden ayrılmak istemediği ifade edilir. Sonunda kardeşi Ahmed'in de (II.) yardımıyla güçlülükle ikna edilerek önce havuz başındaki tahta oturtuldu, ardından kuşluk vaktinde "kâide-i Osmânî üzere" Bâbüssaâde önündeki saltanat tahtına çıkarıldı. Bu sırada kendisine orada hazır bulunan nakîbüleşraf, İstanbul kaymakamı, nişancı, kazaskerler, şeyhülislâm, yüksek rütbeli ulemâ ile ordudan gelen ocak ileri gelenleri tarafından biat edildi (2 Muharrem 1099 / 8 Kasım 1687).

II. Süleyman'ın tahta çıktıktan sonra karşı karşıya kaldığı ilk mesele askere dağıtılacak cülûs bahşisi konusu oluşturdu. Bu arada, yirmi yıl önce teşkil edilen şâtırlar ve rikâb solakları kaldırılarak bazıları tasfiye edilirken bir kısmı da peyk yapıldı. Saray işleri kapı ağasına sipariş edildi. XVI. yüzyıldan beri değişmiş olan iç oğlanları

ve zülüflü baltacıların kıyafetleri eski şekline getirildi. Yedi yıldır boş kalan has oda-başılık akağaların ortancalarından Mısırlı Hacı Mustafa Ağa'ya verildi. Ayrıca Sadâret Kaymakamı Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın aracılığıyla Süleymaniye Camii vâizi Arapzâde Abdülvehhâb Efendi padişahın hocalığına getirildi ve her gün huzurda ders vermesi sağlandı. Ocak ileri gelenlerinin baskısıyla İstanbul'a gelerek sancak-ı şerifi yeni padişaha teslim eden Köprülü Damadı Siyavuş Paşa sadâret makamında bırakıldı ve eşkiyayı dağıtmakla görevlendirildi. Zira o sırada Fetvacı Ahmed Çavuş ve Küçük Mehmed adlı liderlerinin teşviğiyle âsiler çarşı pazarı yağmalamaya başlamıştı. Atmeydanı'nda toplanan sipahiler gecikmiş ulûfelerinin hemen ödenmesini istiyordu. Ancak vaad edilen meblağ için yeterli nakit bulunmadığından sadrazamın emriyle Enderun Hazinesi ve ıstabl-ı âmi-redeki gümüş ve altın kap kakak, kılıç vb. ile bazı eşyalar darphaneye gönderilip para kestirildi. Fakat bu da kâfi gelmeyince varlıklı kimselerden imdâdiyye adı altında vergi alınması kararlaştırıldı. Yeni padişah, 21 Muharrem 1099'da (27 Kasım 1687) Şeyhülislâm Debbağzâde Mehmed Efendi ile Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa'nın elinden Eyüp Sultan Türbesi'nde kılıç kuşandı, ertesi gün de ilk cuma selâmlığına çıktı. Bu arada ulûfe ve bahşiş meselesi yüzünden kapıkulunun ayaklanması yeniden alevlendi. Zira Mısır'dan gönderilen meblağla imdâdiyye kâfi gelmemişti. Sonunda ödemeler güçlükle tamamlanınca sadrazamın emriyle zorbalar dağıldı ve 16 Safer'de (22 Aralık) normal bir divan toplanması yapılabildi.

Bütün bunlar olurken bir taraftan da sefer hazırlıkları yapılıyordu. II. Süleyman ocaklıya hitaben çıkardığı hatt-ı hümayunda artık halka zulümden vazgeçmelerini, gönül birliğiyle hizmet edip kendisinin hayır duasını almalarını istiyordu. 18 Rebülevvel 1099'da (22 Ocak 1688) sefer için sadrazam tuğları dikildiği esnada yeni bir kargaşa ortaya çıktı. Yeniçeri Ağası Harputlu Süleyman Ağa'nın sadrazama rağmen zorba başları cezalandırmaya kalkması ve Fetvacı Ahmed Çavuş'u öldürtmesi üzerine Hacı Ali Ağa'nın kıskırtmasıyla ayaklanan zorbalar yeniçeri ağasını öldürdükten sonra sadrazamdan mührü istediler. Fakat Siyavuş Paşa mührü bizzat padişaha vereceğini söyleyerek konağına kapandı ve savunma vaziyeti aldı; sadâret mührünü de Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'ye teslim etti. Nihayet zorbalar padişaha giderek Siyavuş Paşa'yı azlet-

tirdiler ve ertesi gün konağını basıp kendisini öldürdüler ve eşyasını yağmaladılar.

İstanbul halkı bu gelişmelerden bıkmış durumdaydı. 1 Mart günü ortalığı sakin gören esnaf dükkânlarını açmıştı. Ancak bazı eşkiyanın Yağlıklar Çarşısı'nı yağmalamaya kalkışması yüzünden dükkânlar kapatıldı ve Yağlıklar Emîr adlı birinin çağırısıyla esnaf toplanmaya başladı. Halkın da katılımıyla oluşan kalabalık saraya yürüdü ve padişahın eşkiyanın bertaraf edilmesi için sancak-ı şerifi çıkarmasını talep etti. Revan Köşkü'nde yapılan meşveretten sonra sancak-ı şerif Bâbüsselâm'ın iki kulesi arasına asıldı. Çıkarılan fermanla müslüman olanın sancak altında toplanması istendi. Sancak vak'ası olarak bilinen bu hadise üzerine yeniçeri ileri gelenleri padişaha itaat ederken ne yapacaklarını şaşırın âsi liderleri önce önemli görevleri aralarında paylaştılar, ardından padişahu tahttan indirip yerine kardeşi Ahmed'i veya yeğeni Mustafa'yı (II) tahta çıkarmayı planladılar. Hatta bazıları bütün hânedan mensuplarını ortadan kaldırıp devletin başına Kırım hanını getirme teklifinde bile bulunmuştu. Halkın da baskısıyla sadrazamlığa Sadâret Kaymakamı Nişancı İsmâil Paşa'yı, şeyhülislâmlığa Debbağzâde'yi getiren II. Süleyman bazı zorba ileri gelenlerini taşra görevlerine tayin etti ve hemen görev yerlerine gitmelerini emretti. Yanlarındaki eşkiyanın dağılmasıyla zorbabaşılar yalnız kalmıştı. Bu arada mührü getirip teslim eden eski şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi, IV. Mehmed yanlısı olma ithamıyla memleketi Erzurum'a gönderildi. Halkın temsilcisi Atpazarı Osman Fazlı Efendi'nin telkiniyle Has Oda'dan müezzîn Bosnalı Hasan Ağa'nın yeniçeri ağalığına getirilmesi herkes tarafından kabul görünce kısmen sükûnet sağlandı. Ertesi gün saray ve civarını dolduran halk bölükbaşlarının da değiştirilmesini istedi. Sonunda zorba bölükbaşlar ve yandaşlarının öldürüleceği yolunda çıkan fetva ve ferman üzerine bunlar dağıldı. Böylece II. Süleyman'ın tahta çıkışından itibaren dört ay süren karışıklıklar sona ermiş oldu.

İstanbul'da bu hadiseler cereyan ederken sınır boylarından kalelerin düştüğü haberleri geliyordu. Çevreyle bağlantısı kesilen Kuzey Macaristan'daki Eğri, İstolni Belgrad, Lipova, İlok, Varad ve Lugos; Kuzey Karpatlar'da bulunan Munkacs ile Sava nehrinin güney ve kuzeyinde bulunan Derbend, Gradişka, Seddüislâm ile Eski ve Yeni Obraca kaleleri Avusturyalılar'ın, Yunanistan'daki İstefe ile Bosna'daki Knin ve

Sultan II. Süleyman'ı tahtında gösteren bir minyatür (Paris Bibliothèque Nationale, Cabinet des Estampes, Od nr. 6)

civardaki kaleler ise Venedikliler'in eline geçmişti. Öte yandan serçeşmelikten paşalığa yükseltilen Türkmen kökenli ünlü şakî Yeğen Osman Paşa İstanbul'a girmeyip, bir süredir kalabalık maiyetiyle Dâvud Paşa Sahrası'nda bekliyordu. Uzaklaştırılması için kendisine önce Rumeli beylerbeyliğiyle Belgrad muhafızlığı verildi, ardından Macaristan serdarlığına tayin edildi. Bu tayinde yeni sadrazamın sefere gitmek istemeyişinin büyük rolü olmuştur. Ancak gittiği yerlerde halkı haraca bağlayan, reâyâyâ zulmeden Osman Paşa kendisine sancak-ı şerif ve sadâret mührünün gönderilmesini, kethüdâsına Karaman beylerbeyliğinin tevcihini istiyor, ayrıca Anadolu'dan yeni levendler talep ediyordu. Seraskerlikten alınan Yeğen Osman Paşa'nın yakalanması için "nefir-i âm" toplanması emredildi ve seraskerliğe Hazine-dar Hasan Paşa getirildi. Sadrazam Nişancı İsmâil Paşa, Anadolu'daki eşkıyanın da ortadan kaldırılması tâlimatını verdi; zorbanların katledilmesi hakkında fetva ve fermanlar gönderildi. Ancak başta şeyhülislâm olmak üzere padişah hocası ve dâru'ssaâde ağasının telkiniyle ve haksız yere kan döktüğü gerekçesiyle II. Süleyman tarafından görevinden alınan İsmâil Paşa'nın yerine Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa getirildi (1 Receb 1099 / 2 Mayıs 1688). Yeni sadrazam zamanında nefir-i âm askerinin dağılması için ferman çıkarıldı. Eşkıya liderlerinden Gedik Bölükbaşı Sivas valiliğine gönderilirken diğerlerine bazı sancaklar tevcih edildi. Yeğen Osman Paşa'nın da suçu bağışlandı ve Bosna'ya gitmesi istendi. Fakat Osman Paşa görev yerine gitmeyip Belgrad muhafızı Hasan Paşa'nın üzerine yürüyerek kendisini Macaristan seraskeri ilân edince (9 Temmuz 1688)

merkezî idare de onu serdar olarak tanımak zorunda kaldı.

Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa'nın sadâreti döneminde Avusturya ve müttfikleriyle barış yapılması söz konusu olmuştur. Divan baştercümanı İskerletzâde Aleksandr Mavrokordato bulunduğu halde eski rûz-nâmçe-i evvel Zülfikar Efendi'nin elçi sıfatıyla Viyana'ya gönderilmesi kararlaştırıldı. Elçiye destek olmak üzere padişah da Edirne'ye hareket etti ve sefer tuğları Bâb-ı Hümâyün önüne dikildi (26 Ramazan 1099 / 25 Temmuz 1688). Fakat sefer için hazine-de para bulunmadığı gibi başta Mora yarımadası olmak üzere Avusturya karşısındaki büyük toprak kayıpları devleti mu-kâtaat, cizye, avârız ve nüzûl gibi vergilerden de mahrum bıraktı; bu arada Anadolu'daki karışıklıklar sebebiyle buradan da vergi sağlanamaz oldu. Para temini için Defterdar Fındık Mehmed Paşa'nın çabalarıyla çeşitli adlar altında yeni vergiler konuldu. Ancak bu uygulamalar ve yapılan baskılar halkı zor durumda bıraktı. Daha vahim bir uygulama ise bir süre sonra bakkardan "mangır" adı altında para kesilerek paranın değerinin düşürülmesiydi. Fakat mangır beğenmeyen üreticilerin İstanbul'a mal sevkiyatını durdurması fiyat artışına ve kıtlığa sebep oldu. Mafl sıkıntıyı gidermek amacıyla başvurulmuş diğer çareler vergi almak için meyhanelerin tekrar açılmasına izin verilmesi, daha önce Fâzıl Ahmed Paşa zamanında yasaklanan hamr emniyetinin yeniden ihdası ve tütüne güm-rük vergisi konulması gibi uygulamalardı.

Bu sırada Yeğen Osman Paşa gönderdiği mektupta Özice ve Yenipazar taraflarında yapılan savaşlarda Avusturya kuvvetlerinin Sava nehrini geçtiğini, kendisinin Niş'e çekildiğini bildiriyor, takviye kuvvet ve para talebinde bulunuyordu. Mora tarafından ise Eğriboz'un Venedikli kuşatması altında bulunduğu ve kısa sürede yardım ulaşmazsa Belgrad'ın düşeceği haberleri geldi. Halk Tuna gemileriyle şehri terk ederek Fethülslâm (Gladova) taraflarına kaçıyordu. Bunun üzerine II. Süleyman 15 Zilkade 1099'da (11 Eylül 1688) Edirne'ye hareket etti. Yeğen Osman Paşa'ya gönderilen fermanlarda o tarafları muhafaza etmesi emrediliyordu. Padişah Hafsa'ya ulaştığında Belgrad'ın Maximilian Emmanuel kumandasındaki Avusturya kuvvetlerinin eline geçtiğini öğrendi ve ağlayarak, "Emir Allah'ındır" dedi. Ancak cepheden gelen iki başarı haberiyle biraz teselli buldu. Bunlardan ilki Lehistan cephesinde Kırım kuvvetlerinin Selim Giray'ın idaresinde kazandığı başarılar, diğeri ise

II. Süleyman tuğralı müzehhep ferman (BA, Müzehhep Fermanları, nr. 684)

110 gündür Venedik kuşatmasında bulunan Eğriboz'da durumun Osmanlı lehine dönmüş olmasıydı.

Bir buçuk ay kadar Edirne ovasında kalan padişah havaların soğumasıyla sarayına çekildi ve ordunun Edirne'de kışlamasına karar verildi. Altı ay süren bu dönemde bir yandan içeride türedi denilen kimşelerin ortadan kaldırılmasına çalışılırken diğer yandan ilkbaharda yapılacak sefer için asker tedarikine çalışılıyordu. Fakat asil eşkıya başı olan Yeğen Osman'ın bir an önce bertaraf edilmesi gerekiyordu. Niş'ten Sofya'ya çekilen Yeğen Osman Paşa, Sofya civarında yerleştiği yere Yeğenâbâd adını vermişti. Topladığı aşırı vergilerle halka baskı uyguladığı gibi padişah emirlerine itaat etmiyor, hatta kendi idaresi altındaki yerlerin devletle ilgisi olmadığını öne sürerek kafa tutuyordu. Bunun üzerine önce uhdesinden Macaristan serdarlığı alındı ve yerine Arap Receb Paşa gönderildi. Osman Paşa Niş taraflarına çekildi, ardından Prizrenli Mahmud Paşa'ya sığındı. Sonunda yakalanarak idam edildi. Sarıca-sekban adı da kaldırıldı, paşaların sadece beşli askeri yazmalarına izin verildi. Yeğen Osman Paşa'nın Anadolu'daki yoldaşlarından Sivas Beylerbeyi Gedik Mehmed Paşa ile Çorum sancağının başında bulunan Ceridoğlu da ortadan kaldırıldı. Macaristan seferine çıkılmadan Ruslar'ın kalabalık bir orduyla Kırım'a doğru ilerlediği haberi gelmişti. Selim Giray Han hemen memleketine dönerek Orkapı'da (Perekop) Ruslar'ı bozguna uğrattı (30 Mayıs 1689). Bu habere sevinen padişah Edirne'ye davet edilen Selim Giray'ı ayakta karşıladı ve elinden tutarak yanına oturttu.

Bir süre önce Viyana'ya gönderilen elçi Zülfiyar Efendi'nin anlaşma zemini bulması bir yana ağır hakaretlere uğraması ve tutuklanması üzerine padişahın bizzat Macaristan seferine çıkması kararlaştırıldı. Bu arada Anadolu'ya ve Rumeli'ye gönderilen, gazânın herkese farz-ı ayın olduğu yolunda fetva ve fermanlarla toplanan askerlerin vakit geçirmeden asil orduya katılmaları emredildi. O sırada asker arasında padişahın rahatsızlığı yolunda şâyialar çıkmıştı. II. Süleyman gerçekten rahatsızdı ve tahtırevanla yola çıkarılmıştı. Şiddetli yağmurlar yüzünden taşan nehirlerden sular altında kalan Edirne'den geçilerek Sofya'ya varıldı ve padişahın burada kalması uygun görüldü (8 Ramazan 1100 / 26 Haziran 1689). Macaristan Serdarı Receb Paşa'nın Belgrad'ı geri alması emredildi. Bu arada sınır boylarından başarı haberleri gelmeye devam ediyordu. Bosna sı-

nır boylarında Vişegrad'ı kuşatma girişimi sonuçsuz bırakılmış, Banaluka ve Dupniçe'ye yapılan saldırılar durdurulmuş, Valievo, Berçka ve İzvornik işgal kuvvetlerinden arındırılmış, Tuna'nın kilidi durumunda olan Fethülislâm ve İrşova geri alınarak Tımışvar yolu açılmış, böylece Avusturya ile Eflak'ın bağlantısı kesilmiş, Tuna'daki Avusturya donanmasının büyük kısmı ele geçirilirken karaya çıkardığı askeri de bozguna uğratılmıştı. Venedik cephesinde ise özellikle denizlerde Rodos önlerinde ve Mora'da Anabolu körfezinde zaferler kazanılmıştı. Ancak Belgrad'ı geri almakla görevlendirilen Serdar Arap Receb Paşa cephesinde durum pek parlak değildi. Maiyetindeki müneccimin de etkisiyle (Kantemir, III, 183) ağır hareket eden ve askeri disiplin altına alamayan Recep Paşa, 20.000 kişilik süvari kuvvetiyle Semendire ve Belgrad taraflarında akınlarda bulundu. Ağır hareket etmesi ve askerini kendisine güvensizlik duymasına başarı şansını azaltıyordu. Padişah sadrazama hemen gerekli tedbirlerin alınmasını emretti. Bunun üzerine yapılan müşaverede bazı tedbirler alındıysa da Recep Paşa Batoçine'de yenilgiye uğradı, bütün ağırlıklar ve toplar Avusturyalılar'ın eline geçti. Durumu öğrenen II. Süleyman'ın üzüntüsünden ağladığı ve ahvali doğru söyleyecek bir sadık kulunun olmadığını belirterek hainlere bedduada bulunduğu rivayet edilir.

Bunun hemen ardından Osmanlılar'ın çok önem verdiği Niş'in düştüğü (10 Zilhicce 1100 / 25 Eylül 1689) ve Eflak'ın istilâ edildiği haberleri padişaha ulaştırıldı. Bu olumsuz gelişmelerin ardından Sadrazam Bekri (Tekirdağlı) Mustafa Paşa'nın, orduyu bir serdar kumandasında Sofya'da bırakıp padişahla birlikte Filibe'ye dönme teklifi saray ağalarının telkiniyle padişah tarafından kabul edilmedi. 29 Eylül'de Sofya'dan ayrılan padişah Tatarpazarı'na gelince, saray ağaları ve ulemânın Mustafa Paşa'nın azli hususundaki tekliflerini düşman ortadayken serdar değiştirmenin tehlikelerine dikkat çekerek reddetti; meselelerin Edirne'de görüşülebileceğini söyledi ve beş gün Filibe'de kaldıktan sonra Edirne'ye gitti (11 Muharrem 1101 / 25 Ekim 1689). Serdarlıkla Sofya'da bulunan Sadrazam Mustafa Paşa şehrin etrafında hendekler kazdırıp toplar koydurdu ve 2000 muhafız bırakarak halkın şehri boşaltmasını istedi, ardından kendisi de Edirne'ye döndü. Bu arada yenilginin sorumlusu olarak gördüğü Arap Receb Paşa'yı padişahın iznini almadan öldürttü ve Mora muhafızı Arnavut Koca Halil Paşa'yı Macaris-

tan seraskeri tayin etti. O sırada Kosova'ya kadar sokulan Avusturya birlikleri Kırım hanının yardımıyla bertaraf edildi. Edirne'de yapılan toplantıda devletin içinde bulunduğu şartları ve Fransa-Avusturya savaşının verdiği fırsatı değerlendirebilecek, kaybedilen yerleri geri alabilecek ve avantajlı bir barış yapabilecek güçlü bir devlet adamına duyulan ihtiyaç vurgulandı. Sonunda Şeyhülislâm Debbağzâde Mehmed Efendi'nin tavsiyesiyle, padişahın cülûsundaki rolü de dikkate alınan ve öteden beri perde arkasında olumlu icraatları ile dikkati çeken Köprülüzâde Mustafa Paşa'da karar kılındı.

25 Muharrem'de (8 Kasım) Edirne'ye gelip göreve başlayan Mustafa Paşa, ilk iş olarak yıllardır devam eden seferlerin getirdiği vergi yükü altında ezilen halkı ve reâyâyı rahatlatacak icraatlarda bulundu. Haksız yere alınan vergileri mağdurlara iade ettiği gibi adâletnâmeler yayımlayarak olağan üstü vergilerin ve narhın kaldırıldığını, hamr emanetinin ilga edildiğini duyurdu. Bu arada padişah üzerinde olumsuz etkileri bulunan Dârüssaâde ağasını saraydan uzaklaştırdı. Ancak Avusturya cephesinde durum Osmanlılar aleyhine gelişmekteydi. Niş'in düşmesinin ardından müslüman halk kitleler halinde Anadolu'ya hicrete başlamıştı. Karargâhını Niş'te kuran Avusturyalı general Veterani, Balkanlar'daki hıristiyan reâyâ arasında Osmanlı Devleti'nin sonunun geldiği ve Avusturya'ya itaat etmeleri yolunda propagandalar yaptırıyordu. Özellikle Sırp eşkiyasının önde gelenlerinden olup Eğridere palancasını zapteden, Komanova'da bir kale yaptırarak Kaçanik Boğazı'nı tutan ve Komanova kralı unvanı verilen Karpos adlı sergerde Üsküp'e yürüyerek büyük katliam yaptı ve

II. Süleyman döneminde ait 1099 (1687-88) tarihli kuruluş (Yapı ve Kredi Bankası Sikke Koleksiyonu, nr. 3929)

şehri yağmaladıktan sonra ateşe verdi. Bu arada başka eşkıya grupları tarafından iş-
tip ve İpek işgal edildi. Bölgedeki halkın
sadece üçte birine yakın kısmı İstanbul ve
Anadolu'ya ulaşabildi. Şiddetli kış yüzün-
den Osmanlı ordusu dağılmış durumday-
dı. Kalabalık Rus saldırsını bertaraf ettik-
ten sonra hemen Eflak'a hareket eden
Selim Giray'ın da katıldığı Sofya'daki meş-
verette Avusturyalılar'ın kış hareketına de-
vam edecekleri vurgulanıp Koca Mahmud
Paşa Üsküp'ün yardımına gönderildi. Bu
arada Eğridere'yi yakıp Komanova'ya çe-
kilen Karpos yakalandı ve Üsküp Köprüsü
üzerinde idam edildi. Mahmud Paşa'yı Üs-
küp muhafazasında bırakan yeni serasker
Koca Halil Paşa sancak-ı şerifi Edirne'ye
gönderdi. Ardından Kaçanık palankasının
imdadına gelen 12.000 kadar Avusturya
askeri Selim Giray'ın desteğiyle imha edil-
di. Prizren'e yürüyen 7000 kadar Avustur-
yalı, Macar ve Hayduk, Kalgay Sultan ve
Hasanbeyzâde Mahmud Paşa tarafından
bozguna uğratıldı; silâh araç ve gereçleri
ele geçirildi. Niş ve Belgrad dışındaki bü-
tün şehirler geri alındı. Fakat soğukların
artmasıyla harekâta ara verildi. Büyük ba-
şarılar elde eden Selim Giray Han Edirne'-
ye davet edilerek kışı burada geçirdi.

Edirne'de bulunan padişah bu durum-
dan kısmen memnun olmuştu ve bir an
önce ordunun cepheye intikalini arzu edi-
yordu. Nitekim hazırlıklarını tamamlayan
Sadrazam Fâzıl Mustafa Paşa'yı bizzat cep-
hede uğurladı (6 Şevval 1101 / 13 Temmuz
1690). Bu defa Osmanlı ordusu bazı önem-
li başarılar kazandı. Öncelikle Şehirköy (Pi-
rot), Mûsâpaşa Palankası, Pasarofça ve
Güvercinlik alınıp Niş kuşatıldı. Erdel mu-
hafazasındaki General Heissler esir alındı.
Tuna'daki ince donanmanın kumandanı
olan Mezemorta Hüseyin Paşa'nın gayret-
leriyle birkaç günlük muhasaradan sonra
Vidin, ardından Niş ve asıl önemlisi sekiz
gün gibi kısa bir süre zarfında Belgrad ge-
ri alındı (4 Muharrem 1102 / 8 Ekim 1690).
Böğürdelen (Sabac) zaptedildi.

Belgrad'ın geri alınmasından sonra pa-
dişah artık İstanbul'a dönebilirdi. Fakat
Harem'deki bazı kadın ve ağalar, IV. Meh-
med'in bu şekilde İstanbul'a götürülerek
hal'edildiğini söyleyip onu vehim içine dü-
şürmüştü. Bu sebeple padişah Edirne'de
kışı geçireceğini bildirdi. Ancak toplanan
meşverette herkesin kendisinden mem-
nun olduğu ve dedikoduların asılsızlığı be-
lirtilerek ikna edildi. Nihayet Edirne'den
hareket eden padişah 23 Safer 1102'de
(26 Kasım 1690) İstanbul'a girdi. Sadra-
zam Köprülüzâde Mustafa Paşa, gelecek

yıl yapılacak sefer için Kırım Hanı Selim Gi-
ray'ın da İstanbul'da kışlamasını uygun gör-
dü ve onu da İstanbul'a gönderdi. Kendi-
si Belgrad'da gerekli tahkimatı yaptıktan
sonra 25 Aralık'ta başşehir döndü. Dâvud
Paşa ordugâhında Mehmed Paşa Köşkü'n-
de serdâr-ı ekremi karşılayan ve yanında
oturmasına izin veren II. Süleyman ken-
disine çok iltifatta bulundu, arkasındaki
kürkünü çıkarıp ona giydirdi, belindeki mü-
cevher hançeri onun beline soktu. Başın-
daki yıldızlı sorgucunu çıkarıp başına tak-
tı. El kaldırıp ağlayarak dua etti. Padişahın
bu benzeri görülmemiş hareketi, onun cep-
hedeki başarısızlık haberleri karşısındaki
çaresizliğinin ve nasıl bir ruh hali içinde bu-
lunduğunun yansımasıydı. Yeni ümitlere
kapılan padişah ertesi gün sadrazamdan
sefer ve cephelerin durumu hakkında bilgi
aldı. Sadrazamın yeniden Macaristan se-
ferine çıkmasına kadar geçen sürede Thö-
köly'nin Erdel'deki faaliyetleri hakkında
bilgilendirilen padişah ayrıca Fâzıl Musta-
fa Paşa'nın aldığı malî tedbirleri destekle-
di. Venediklilerin işgal ettiği Avlonya, Ka-
nina gibi kalelerin de geri alındığını öğren-
di (Mart 1691).

14 Şâban 1102'de (13 Mayıs 1691) Hir-
ka-i Şerif Odası'nda sancak-ı şerifi teslim
alan Fâzıl Mustafa Paşa'nın ikinci Maca-
ristan seferine çıkışı sırasında padişahın
uzunca süredir mustarip olduğu hastalı-
ğı artık iyice artmıştı. İstiskâ hastalığı vü-
cudunu iyice şişirmiş, tedavisinden ümit
kesilmişti. Sadrazamın sıkı malî politika-
sından rahatsızlık duyan bazı ulemâ ve
kapıkulu ileri gelenleri, padişahın Köprü-
lüzâde Mustafa Paşa'nın sefere çıkışından
sonra vefatı durumunda yerine IV. Meh-
med'in veya oğullarından birinin geçiril-
mesi düşüncesindeydi. Bu duyulunca II.
Süleyman'ın tekrar Edirne'ye getirilmesi
kararlaştırıldı. Ağır hastalığına rağmen
askere teşvik olacağı söylenerek ikna edi-
len padişah 16 Şâban'da (15 Mayıs) Yalı
Köşkü'nden Eyüp'e, oradan tahtirevanla
Dâvud Paşa ordugâhına götürüldü. Dedi-
koduların kaynağı olarak görülen IV. Meh-
med'in imamı, eski Rumeli kazaskerlerin-
den İbrâhim Efendi'nin başını çektiği ule-
mâ grubu Kıbrıs'a sürüldü. II. Süleyman'ın
durumu iyice ağırlaşmıştı. Yapılan meş-
veret toplantısında sadrazam, IV. Meh-
med'in kırk yılda ülkeyi kötü duruma sü-
rüklediğini, çekilen sıkıntılarının onun yüzün-
den olduğunu, oğullarının da aynı terbi-
yeyi aldığını, kardeşi Ahmed'in ise iyi hal
ve takvâ sahibi biri olduğunu, onun padi-
şah olması gerektiğini belirterek bu ko-

nuda kesin tavrını koydu. 4 Ramazan'da
(1 Haziran) tahtirevanla yola çıkan padi-
şah 12 Ramazan'da (9 Haziran) Edirne'ye
ulaştı. Vefatı durumunda mutlaka karde-
şi Ahmed'in tahta çıkarılması için ilgilile-
re gerekli tâlimatı veren sadrazamla son
defa Edirne'ye bir saat uzaklıktaki Yonca
Çeşmesi mevkiinde görüştü. Kaynaklara
göre onu yalnız kabul eden padişah ağla-
yarak ordunun zaferi için dua etti (14 Ha-
ziran) ve 25 Ramazan 1102 (22 Haziran
1691) Cuma günü öğleye doğru vefat et-
ti. Saltanat süresi üç yıl sekiz ay iki gün-
dür. II. Süleyman'ın yerine II. Ahmed tah-
ta çıkarıldı. Teçhiz ve tekfini yapılan II. Sü-
leyman'ın aynı gün Alay Köşkü'nde cena-
ze namazı kılındı. Silivri'ye kadar arabayla,
oradan gemiyle İstanbul'a getirilerek Ka-
nûnî Sultan Süleyman'ın türbesinde onun
sağ tarafına defnedildi. Altı kadını bulu-
nan, fakat çocuğu olmayan veya yaşama-
yan II. Süleyman'ın şehzade iken Tokatlı
Ahmed Efendi'den hat dersleri aldığı, özel-
likle sülüs ve nesihte başarı gösterdiği be-
lirtilir (Müstakimzâde, s. 209).

Uzun hapis hayatının tesiriyle iyi bir eği-
tim alamayan ve kırılğan bir tabiata sahip
olan, çoğu zaman saraydaki güç odakları-
nın etkisinde kalan, hatta Köprülüzâde
Mustafa Paşa'nın ikazına rağmen, vâlide-
si Sâliha Dilâşûb Sultan'ın vefatından son-
ra Harem'in başına geçen Kethüdâ Ka-
dın'a has tayini gibi daha önce emsali gö-
rülmemiş bir uygulama yapan II. Süley-
man iyi niyetli ve sefahatten uzak, ikramı
seven bir padişah olarak tanımlanır. Onun
da ataları gibi doğan burunlu, biraz yu-
varlak yüzlü ve iri yapılı olduğu belirtilir.
Ayrıca dindar ve dervişmeşrep diye zikredil-
ir. 12 Ramazan 1099'da (11 Temmuz 1688)
meydana gelen İzmir depreminde burçları
yıkılan Sancakburnu Kalesi, II. Süleyman
zamanında civardan toplanan paralarla
tamir edilmiş, 7-8 Haziran 1690'da Eyüp
yangınında zarar gören Eyüp Sultan Camii
kısa sürede onarılmıştır. Döneminin
bir başka önemli olayı, Yavuz Sultan Selim
zamanında beri Ortodokslar'ın elinde bu-
lunan Kudüs'teki Kamâme (Kiyâme) Kilise-
si'nin anahtarının XIV. Louis'nin ricası üze-
rine Ruslar'ın Osmanlı aleyhine hareket-
leri yüzünden Katolikler'e (Fransızlar) ve-
rilmesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Nâme Defteri*, V, 46-50, 54-61, 97, 107;
TSM, E, nr. 7003, 7004, 7005, 7006; TSM, D,
nr. 1108, vr. 2^a-10^b; nr. 2345; Mevkufatı Abdullah
b. İbrâhim, *Vâkıât-ı Rûzmerre*, TSMK, Revan Köş-
kü, nr. 1223-1225, I-III, tür.yer.; *Anonim Osmanlı
Tarihi: 1099-1116/1688-1704* (haz. Abdülkadir

Özcan), Ankara 2000, s. 1-24; Nâimâ, *Târîh* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, III, 956, 1453; IV, 1684, 1690, 1859; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 254-397; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 165-207; Silâhdar, *Târîh*, II, 295-576; Râşid, *Târîh*, II, 2-159; *İsâzâde Târîhi* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 1996, s. 206-225; Ayvansarayî, *Ve Feyât-ı Selâtin*, s. 5-6; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 209; Hammer, *HEO*, XII, 242-318; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, IV, 193 vd.; Ahmed Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 2, 3-6, 7, 34; a.mlf., "Sultan Süleymân-ı Sâni ve Tabâyii", *İkdâm*, sy. 8521, 8522, İstanbul 27-28 Teşrinisâni 1920; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1980, s. 70-71; Hikmet Bayur, "Osmanlı Padişahı II. Süleyman'ın Gurkanlı Padişahı I. Âlemgir (Evrengzîb)'e Mektubu", *TTK Belleteri*, XIV/54 (1950), s. 269-285; Ahmet Rifat Güzey, "II. Süleyman'ın Fermanları Işığında XVII. Yüzyıl Sonlarındaki Osmanlı İmparatorluğu (Askeri ve İdari Çözümü)", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, VIII/1, Kasım 2000, s. 123-140; Bekir Kütükoğlu, "Süleyman II", *İA*, XI, 155-170; R. Murphey, "Süleyman II", *EP* (Fr.), IX, 877-878; Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa", *DA*, XXVI, 264-265.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

SÜLEYMAN b. ABDÜLMELİK

(سليمان بن عبد الملك)

Ebû Eyyüb Süleymân b. Abdîmelik
b. Mervân b. el-Hakem el-Ümevî
(ö. 99/717)

Emevî halifesi
(715-717).

55-60 (675-680) yılları arasında Medine'de doğdu. Babası Abdülmelik b. Mervân, annesi Gatafân kabilesinden Vellâde bint Abbas b. Caz'dır. Çocukluğunun ilk yıllarını bâdiyede dayılarının yanında geçirdi (Belâzürî, *Ensâb*, VIII, 99). Daha sonra Dimaşk'ta kardeşleri Velîd ve Mesleme ile birlikte özel hocaların gözetiminde yetişti. Oğullarının eğitim durumunu bizzat takip ederek bazan onları imtihan eden Abdülmelik hocalardan onlara Kur'an okumayı, bir idareci için önemli olan güzel konuşmayı ve şiiri öğretmelerini, ayrıca güzel ahlâk konusunda bilgilendirmelerini istedi.

81 (701) yılında hac emirliği görevini yürüten Süleyman 85'te (704) babası Abdülmelik tarafından ağabeyi Velîd'in ardından ikinci veliaht tayin edildi. Velîd'in halifeliğinde Cündifilistin valisi oldu. Bu sırada Kudüs'e yaklaşık 45 km. uzaklıkta Remle şehri kurdurdu ve orayı yönetim merkezi yaptı. Haccâc b. Yûsuf es-Sekâfi tarafından Horasan valiliğinden azledildikten

sonra tutuklanan Yezîd b. Mühelleb 90 (709) yılında hapisten kaçıp Remle'ye geldi ve Süleyman'a sığındı. Haccâc'ın göstereceği şiddetli tepkiye rağmen Yezîd'in teklifini kabul eden Süleyman halifeye mektup yazarak Yezîd'in affedilmesini istedi. Velîd, Yezîd'in kendisine gönderilmesinde ısrar edince onun affedilmesini sağlayabilmek için oğlunu da birlikte gönderdi, ayrıca Yezîd'in hazineye ödemesi gereken parayı ödemeyi üzerine aldı. Neticede Süleyman'ın mektubu ve yeğenin ısrarları ile Velîd, Yezîd b. Mühelleb'i affetti. Serbest bırakılınca Remle'ye dönen Yezîd, Süleyman'ı Haccâc'a karşı tahrik etmeye devam etti.

I. Velîd, halifeliğinin son yıllarında oğlu Abdülazîz'i veliaht yapmak için Süleyman'dan veliahtlık hakkından feragat etmesini istedi. Süleyman buna yanaşmayınca vali ve kumandanlarının yardımına başvurdu. Bu konuda Haccâc ve Horasan Valisi Kuteybe b. Müslim onun yanında yer alırken Ömer b. Abdülazîz, Süleyman'ı destekledi ve bu teklife karşı kesin bir tavır aldı. Neticede durum iki kardeş arasında derin bir husumete yol açtı. Hatta Velîd'in, yanına çağırıldığı Süleyman emrine uymayınca onu yola getirmek amacıyla sefer hazırlığına başladığı, ancak bu sırada hastalanıp vefat ettiği bildirilmektedir (Taberî, VI, 499). Bu teşebbüs, Süleyman'ın Haccâc'a ve onun adamı Kuteybe'ye duyduğu öfkeyi körükledi, halifelik kendisine geçtiğinde bunun hesabını sormaya karar verdi. Karşı taraf da bunu biliyordu. Nitekim Haccâc'ın onun intikamının korkusuyla Velîd'den önce ölüp Süleyman'ın halifeliği dönemine kalmamak için dua ettiği söylenir.

I. Velîd vefat edince o sırada Remle'de bulunan Süleyman, Kudüs'te halife olarak biatları kabul etti (Cemâziyelâhir 96 / Şubat-Mart 715). Yezîd b. Mühelleb'i yanına alıp Dimaşk'a gitti. Süleyman'ın ilk icraatları Haccâc tarafından hapse atılmış olan binlerce mahkûm için umumi af ilânı, sürgünlerin yerlerine dönmesine izin verme, esirleri serbest bırakma ve geciktirilen namazların vaktinde kılınmasını sağlama oldu. Süleyman'a bu uygulamaları dolayısıyla "miftâhu'l-hayr" denildiği zikredilir. Ancak kendisine bu unvanın verilmesi Ömer b. Abdülazîz gibi dindar bir şahsı veliaht tayin etmesine de bağlanır. Süleyman, bu uygulamalarının ardından çoğu Haccâc'ın ekibinden olan vali ve kumandanları görevlerinden alarak yerlerine yeni valiler tayin etti. Ayrıca görevden alınanlardan kendisinin tahta vâris olmasını engelleme hususundaki teşebbüsünde ağabeyi Velîd'i

destekleyenleri cezalandırmaya başladı. Onların devlete yapmış oldukları hizmeti dikkate almayan Süleyman cezalandırma işini yerlerine tayin ettiği valiler vasıtasıyla yürüttü. Irak valiliğine Haccâc'ın can düşmanı Yezîd b. Mühelleb'i getirerek Haccâc'a olan öfkesini onun yakınlarını Yezîd'in eliyle cezalandırmak suretiyle gidermeye çalıştı. Sıranın kendisine geleceğini bilen Kuteybe b. Müslim halifeye mektup yazarak görevde bırakıldığı takdirde hizmetine devam edeceğini bildirdi. Bu arada başına gelecekleri önlemek için mektuplarının cevabını beklemeden bir isyan başlattı. Fakat Arap kabilelerinden beklediği desteği bulamadı ve kızdırdığı Temimliler'in öncülük ettiği birlikler tarafından ortadan kaldırıldı (Zilhicce 96 / Ağustos 715). Öte yandan Haccâc'ın akrabası olmanın dışında bir suçundan bahsedilmeyen Sind fâtihi Muhammed b. Kâsım es-Sekâfi, yerine tayin edilen Yezîd b. Ebû Kebşe es-Seksekî tarafından zincire vurulup Irak'a gönderildi, Vâsıt'ta zindana atılarak işkenecilerce öldürüldü. Süleyman, Velîd'in son günlerinde Endülüs'ten Dimaşk'a çağırılan Mûsâ b. Nusayr'a haber göndererek ondan yürüyüşünü yavaşlatıp Dimaşk'a halifenin ölümünden sonra girmesini ve getirmekte olduğu ganimet ve esirleri kendisine takdim etmesini istemişti. Ancak Mûsâ onun emrine uymayıp Velîd ölmeden Dimaşk'a ulaştı. Süleyman'ın bu yüzden Mûsâ'ya yaptıkları kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Mûsâ'yı görevlerinden azledip tutuklattığı, ayrıca büyük miktarda para ödemekle yükümlü tuttuğu, Ömer b. Abdülazîz'in araya girmesi ve Yezîd b. Mühelleb'in ödeyeceği paraya kefil olmasıyla onu affederek daha sonra İstanbul seferi hususunda onunla istişare ettiği ve 98 (716-17) yılında beraberinde haccâ götürdüğü zikredilir.

Fetihlere büyük önem veren Süleyman döneminin en önemli askerî olaylarının başında kardeşi Mesleme b. Abdülmelik tarafından gerçekleştirilen İstanbul kuşatması gelir. Aynı maksatla başlattığı askerî hazırlıkları son safhaya getiren kardeşi Velîd'e nasip olmayan fâtilik şerefini kazanmak için Süleyman sefer hazırlıklarını hızlandırdı. Hazırlıklar tamamlandıkça Bizans sınırına yakınlığı dolayısıyla askerî üs haline getirdiği Halep civarındaki Dâbık'a geldi. Ardından yaklaşık 100.000 kişilik ordunun başına Bizans cephesinin ünlü kumandanlarından olan kardeşi Mesleme'yi getirdi ve 97 yılı başlarında (Eylül 715) onu Dâbık'tan yola çıkardı. İstanbul'u fet-